

LACZOVICS ERIKA – SOLYMOSI JÓZSEF (SZERK.)

**„ZALA” 1968. AZ MN 8. GÉPKOCSIZÓ LÖVÉSZHADOSZTÁLY
HADMŰVELETI NAPLÓJA CSEHSZLOVÁKIA MEGSZÁLLÁSÁNAK
IDŐSZAKÁBÓL**

(*Puedlo Kiadó, [Nagykovácsi], 2012. 200 o.*)

1968. augusztus 20-án éjjel 23 órakor Jurij Pavlovskij, a Szovjetunió védelmi miniszter-helyetese parancsnoksága alatt kezdetét vette a „Duna” hadművellet: a Szovjetunió, Lengyelország, Bulgária és Magyarország hadseregei 18 ponton átlépve a határt behatoltak Csehszlovákia területére. Az NDK hadosztályai készültségben álltak a csehszlovák határon. Oldřich Černík csehszlovák miniszterelnök 23 óra 40 perckor közölte a hírt a Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságával, közben Anatolij Dobrinyin, a Szovjetunió washingtoni nagykövete hivatalosan tájékoztatta Lyndon Johnson amerikai elnököt az akcióról. Hajnali két óraker a prágai rádióban felolvasták a CSKP KB Elnökségének nyilatkozatát, amelyben felszólították az ország lakosságát a nyugalom megőrzésére és az ellenállás mellőzésére. Eközben a KGB különleges alakulatai megszállták Prága összes fontos intézményét, letartóztatták Alexander Dubčeket, a CSKP első titkárát. Így a Varsói Szerződés kötelékében megkezdődött a Magyar Néphadsereg második világháború óta első és egyetlen éles bevetése. E bevetésről szól a Hadtörténelmi Levéltár két munkatársa, Laczovics Erika és Solymosi József által összeállított dokumentumkötet, a „Zala” 1968.

A kötet három fő részből áll: a bevezető tanulmányt a katonai akció idején készült *Hadműveletei Napló* követi, majd a különböző táblázatokat és fényképeket tartalmazó függelékkel záródik. A szerkesztők célja az volt, hogy a Magyar Néphadsereg Csehszlovákia megszállásában résztvevő alakulatainak mindennapjait mutassák be. A hadsereg napi életének illusztrálására a 8. gépkocsizó lövészadosztály, illetve az alárendelt egységei, fegyvernemi alegységei szintjén keletkezett jelentésekből, valamint az Országos Légvédelmi Parancsnokság hadműveleti naplójából válogattak.

A megszállás előkészületei

A Solymosi József által jegyzett *A Magyar Néphadsereg részvétele Csehszlovákia megszállásában (1968. augusztus 21. – október 31.)* című bevezető tanulmány – a zárójelben jelzett időszaktól eltérően – inkább a megszállás politikai és katonai vonalon történő előkészületeiről szól. A szerző elsősorban Pataky Iván jól ismert műveire és Ehrenberger Róbert forrásközléseire támaszkodik.³ Itt meg kell jegyezni, hogy egy vitatható következtetést is átvett Pataky munkáiból a magyar politikai döntéshozatallal kapcsolatban. Az MSZMP Politikai Bizottsága 1968. július 23-i zárt ülésén arról született döntés, hogy „a szóban forgó hadgyakorlat *tervezésénél* támogatjuk javaslatukat: a gyakorlaton egy csökkentett létszámú magyar hadosztállal részt veszünk.” [kiemelés tőlem: M. M.]⁴ A PB itt egyértelműen arról határozott, hogy a *tervezésnél* számolhatnak a csökkentett létszámú magyar hadosztállal, a megvalósítás azonban egy másik döntést igényel. Különösen az elképzelhetetlen – ismerve a kádári döntéshozatali mechanizmust és azok kommunikálását a Szovjetunió felé – hogy a végső döntést ne maga Kádár közölte volna Brezsnnyevvel. Kádár ennél kisebb ügyekben is telefonon, levélben vagy akár személyesen tájékoztatta a szovjet vezetőt. Szinte elképzelhetetlen, hogy egy másik ország katonai megszállásáról hozott döntésről egy miniszter-helyettes (Csémi Károly) tájékoztassa a szovjet vezetőt. Kétségtelen, hogy öt nappal később megkezdődött a mozgósítás mind Magyarországon (ez volt a „Zala” 1968 fedőnevű gyakorlat), mind Lengyelországban

³ *Pataky Iván*: Vonakodó szövetséges. A Magyar Néphadsereg közreműködése Csehszlovákia 1968. évi megszállásában. H. n., 1998., illetve *Ehrenberger Róbert* (szerk.): „A dolgozó népet szolgálom!” Forráskiadvány a Magyar Néphadsereg Hadtörténelmi Levéltárában őrzött irataiból 1957–1972. Budapest, 2006.

⁴ Magyar Országos Levéltár, M–KS 288. f. 5. cs. 464. ó. e. 11.

(„Felhős Nyár” 1968 fedőnév alatt), de ahogy az itt közölt hadműveleti naplóból is kiderül, pár nappal később, különösen az ágcsernyői és a pozsonyi tárgyalások után (augusztus 2.) kiadott utasítások a készültség visszaállításáról szólnak (31. o.). Ennek oka lehet, hogy a Kremlben is voltak vezetők, akik elleneztek Csehszlovákia katonai megszállását (ehhez a csoporthoz tartozott Mihail Szuszlov, Mihail Zimjanyin, a *Pravda* főszerkesztője, de még Sztjepan Cservonyenko, a prágai szovjet nagykövét is).⁵ Másfelől nem igaz, hogy Ágcsernyő és Pozsony csak színjáték volt a szovjetek részéről. Ha az lett volna, akkor nem érthető, miért győzködte Brezsnyev még augusztus 13-án is Dubčeket telefonon, hogy tartsa be az ágcsernyői és a pozsonyi megállapodást és miért küldte el Kádárt még augusztus 17-én Révkomáromba tárgyalni. Kétségtelen, hogy a Kreml „héjái” ekkor már többségben voltak, az is kétségtelen, hogy egy katonai akciót jól elő kellett készíteni, és elő is készítették még akkor is, ha a végén a politikai vezetők nemleges döntést hoznának. Valószínű azonban, hogy Kádár azért egyezett bele a „hadgyakorlatba”, mert nem akarta magát kizárni a további közös politikálásból. Olvasta a Czinege Lajos által július 5-én írt, a PB elé július 9-én került jelentést a Šumava-hadgyakorlatról, így tudta, hogy a szovjet katonai vezetők nem bíznak benne.⁶ Ha Kádár július 23-án nemet mond a „hadgyakorlatra”, akkor szinte biztosra vehető, hogy a továbbiakban nem számolnak vele a csehszlovák kérdés megoldásában, elvesztette volna a lehetőséget, hogy beleszóljon a dolgok menetébe. Kádár a válságos pillanatokban mindig a szocialista tábor egységének megőrzése mellé állt, egyáltalán nem fért bele az általa vitt politikába, hogy éppen ő maga legyen az egységbontó. Különösen akkor, amikor még egy hajszálnyi esély mutatkozott a válság politikai megoldására.⁷

A Magyar Néphadsereg katonai jelentősége a megszállásban

A „Zala” 1968 „gyakorlat” – függetlenül attól, hogy Kádár még bízott abban, hogy elkerülhető – valóban Csehszlovákia megszállására vonatkozott. Magyar részről a vezérkar a 8. (zalaegerszegi) gépkocsizó lövészadosztályt jelölte ki a feladat végrehajtására. A hadműveleti tervek szerint a hadosztálynak a megszállás első napján délután 14 óráig kb. 10 ezer négyzetkilométernyi területet kellett ellenőrzés alá vonnia, tíz várost kellett elfoglalnia és az ellenállás felszámolása után tíz helyőrséget létrehozni. Felmerül a kérdés, mekkora erőt képviselt ez a magyar hadosztály az egész akcióhoz mérve, és milyen jelentősége volt katonai szempontból. Ha az egész akcióhoz viszonyítunk, akkor a 18 belépési pontból három jutott a magyar hadosztálynak, amely Dél-Nyugat-Szlovákia leginkább magyar lakta területére vonult be. A dokumentumkötet pontosan felsorolja, hogy a hadosztály alá milyen fegyvernemi egységeket szerveztek, s azt is táblázatba foglalták, hogy az egyes egységek melyik helyőrségeken táboroztak le. A függetlenség talánható táblázatokból pedig megállapítható, hogy nagyjából milyen nagyságú személyi állománnyal és mekkora fegyverzetet vett részt a MN az akcióban. Akár az érvényben lévő „Botond” hadrend által meghatározott létszámból indulunk ki (a megszállásban részt vevő alakulatokat figyelembe véve békében 8 806–11 350 fő, háborúban 8 636–9 806 fő között lehetett a létszám 1968-ban), akár a 8. gépkocsizó lövészadosztályról 1968-ban készült kimutatást vesszük alapul (M. rendszeresített: 10 394 fő, M. tényleges: 10 368 fő), azt állíthatjuk, hogy nagyjából 10 ezer magyar katonai vett részt Csehszlovákia megszállásában.⁸ Érdeemes még a rengeteg adatból kiemelni a harcokcikk számát: a „Zala”

⁵ Lásd: *R. G. Pihaja*: Csehszlovákia, 1968. Moszkvai nézőpontból, az SZKP dokumentumai alapján. *Múltunk*, XLIII. (1998) 1. sz. 22–23. o.

⁶ Magyar Országos Levéltár, M–KS 288. f. 5. cs. 460. ó. e. 23–51. Czinege jelentéséből kitűnik, hogy Jakubovszkij marsall kifejezetten kerülte őt, a magyar katonai vezetés nemkívánatosnak érezte magát.

⁷ Kádár ezt a politikát képviselte Drezdában (március 23.), Moszkvában (május 8.), Varsóban (július 14–15.), sőt még augusztus 13–15. között a Krímben is. A végső politikai döntés augusztus 18-án született meg a katonai beavatkozásról, ekkor az egy nappal korábban Dubčekkel lefolytatott tárgyalása után már ő sem látott politikai megoldást.

⁸ A „Botond” hadrend 1966–1970 által meghatározott létszámadatokból csak a ténylegesen résztvevő alakulatokét adtam össze (lásd: 117–119. o.), a 109. oldalon található kimutatásból pedig levontam a 18. műszaki utászszázalaj létszámát, mert az végül nem vett részt a megszállásban.

gépkocsizó lövészadosztálya 93 db T-54/A, 24 db T-55 és 43 db T-55/A (összesen tehát 160 db) közepes harckocsival volt ellátva (a kötetben megtalálhatóak ezek adatai és fényképei is). Ha összevetjük mindezt azzal, hogy a megszállást erőteljesen támogató Lengyelország milyen erővel vett részt a „Duna” hadműveletben, akkor azt látjuk, hogy a Florian Siwicki parancsnoksága alá tartozó 2. Hadsereg dupla annyi területet (kb. 20 000 négyzetkilométert) foglalt el, dupla annyi katonával (kb. 20 000 főre becsülik a történések a lengyel részvételt), viszont közel 600 tankot vetettek be, ami a magyar erőknél a közel négyszerese.⁹ A megszállásban részt vett összes erőhöz képest, amit mind Pataky, mint Lech Kowalski 200 000–250 000 főre és kb. 4200 tankra becsülnék, a magyar részvétel mindössze 4–5 százaléknit tesz ki. Ha ehhez hozzávesszük azt a tényt, hogy a magyar hadosztály olyan területet szállt meg, ahol a lehető legkevesebb ellenállásra lehetett számítani, akkor kijelenthetjük, hogy a magyar részvétel katonai szempontból jelentéktelen volt Csehszlovákia megszállásában.¹⁰ Mindez megerősítést nyer az itt publikált helyzetjelentésekből, amelyekben elvéve olvasni erőszakosnak minősülő cselekményt a magyar katonákkal szemben (a kevés példák egyike, amikor egy csehszlovák teherautó leszorította az úttestről a magyar katona motorkerékpárját).¹¹ Figyelembe véve, hogy a megszállás végéig 108 halottat és nagyjából 500 súlyos sérültet tartanak nyilván az ellenállók oldalán, világos, hogy a magyar katonák nem a „problémás” területeket kapták ellenőrzésre.¹² Ez természetesen a „vonakodó szövetséges” szerepből és a szovjet vezérkar bizalmatlanságából együtt következett.

A megszállás hétköznapijai

A dokumentumkötet központi részét képező hadműveleti napló, amely a napi hadműveleti összefoglaló jelentéseket, harcjelentéseket, helyzetjelentéseket, eseményeket és rendkívüli eseményeket tartalmaz, jól tükrözi, hogy a magyar hadosztálynak gyakorlatilag egy ellenség nélküli területet kellett megszállnia. Már a 8. gl. ho. Parancsnok által július 29-én kiadott 001. számú hadparancs olyan abszurd indoklást tartalmaz az akció céljával kapcsolatban, amely még az SZKP PB ülésén sem hangzott el: „Kihasnálva a kialakult körülményeket a NATO csapatok Csehszlovákiát elfoglalással fenyegetik” (27. o.). Majd ugyanebben a parancsban az is szerepel, hogy „vegék birtokba a Csehszlovák Néphadsereg lőszer, üzemanyag és anyagi raktárait, és katonai bázisait” (28. o.). Tehát miközben a NATO állítólag meg akarja támadni a „testvéri” Csehszlovákiát, a magyar hadosztály feladata az, hogy lefegyverezze azt a hadsereget, amelyet éppen megsegíteni készül. A megszállás indoklása tehát a teljes zavarodottságot mutatta, ami azért nem meglepő, mert valójában nem létezett igazi katonai ellenség a megszállni kívánt területen, azaz a vezérkar abban a tudatban indíthatta el a katonákat, hogy háborút nem kell majd vívniuk.¹³

A július 28. és október 30. közötti időszakból, a megszállás teljes időtartalma idejéről egyetlen jelentést sem találtak a kötet szerkesztői, amely éles bevetésről (tűzpárbajról) tanúskodna. A magyar hadosztály egész idő alatt négy halottat könyvelhetett el, ebből egy fő szabadságát töltve otthon, Nagykanizsán lett öngyilkos (97. o.). Egyetlen haláleset történt katonai művelet közben: a megszállás első óráiban egy T-54-es harckocsi az Ipolyba zuhant, és a toronyban álló tartalékos

⁹ Az adatokat lásd: *Lech Kowalski*: Kryptonim „Dunaj”. Udział wojsk polskich w interwencji zbrojnej w Czechosłowacji w 1968 roku. Warszawa, 1992. 18. o.

¹⁰ Nem kellett komoly ellenállásra számítani egyfelől, mert bízhattak abban, hogy a magyar lakta vidéken nem támadnak magyar katonákra, másfelől Szlovákiában jóval kisebb mértékben foglalkoztatták a társadalmat a prágai tavasz reformjai, ennek következtében kevésbé rázta meg a társadalmat a megszállás és a normalizáció. Lásd erről: *Petr Pithart*: Hatvannyolc. Pozsony, 1993.

¹¹ 1968. szeptember 21-én, 38. esemény, lásd a 89. oldalon. A motorkerékpár-vezető 8 napon belül gyógyuló sérülést szenvedett.

¹² Az adatokat lásd: <http://www.ustrcr.cz/cs/obeti-okupace> (Az utolsó letöltés időpontja: 2012. október 20.). A magyarok által megszállt területen szeptember 8-ig négy csehszlovák áldozatról tudtak.

¹³ Erre utalnak a számok is: a magyarok által megszállt területen összesen 2303–2368 csehszlovák katona állomásozott, ami kevesebb mint a negyede a magyarok létszámánál, bár a harckocsik számában egyenrangú fél voltak, amennyiben Léván éppen 160 harckocsi állomásozott (116. o.).

alhadnagy elhunyt (36. o.). Egy halálesetet szívtrombózis (37. o.), egyet pedig „fegyverbaleset” okozott, nevezetesen egy honvéd figyelmetlenségéből lelőtte társát (57. o.).

A magyar hadosztály feladatai elsősorban az esetleges ellenállók lefegyverzése (néhány esetben fordult elő), felderítés (főleg az ellenséges rádióadókat vagy ismeretlen lőszerraktárakat), járőrözés és a laktanyák, raktárak figyelése volt. A jelentések szinte kivétel nélkül arról számolnak be, hogy katonai akció nem történt, tárgyalásokat nem folytattak a helyiekkel. Sok szó esik, különösen az „eseményekről” szóló jelentésekben a tábori életről. Ahogy telik az idő, egyre gyakoribbak a részegeskedések, a gépkocsi balesetek (19), egyéb balesetek (14), őrszolgálati vétségek, szökések, önkéntes eltávozások, botrányokozás stb. Mindezeket a függelékben, táblázatban is megadják a szerkesztők. Igaz, hogy a tízezres összlétszámhoz viszonyítva a 116 „elkövető” elenyészőnek mondható. Összesen 14 súlyos sérültje volt a megszállásnak magyar részről, ami szintén jelentéktelen szám. A magyar hadosztály megpróbált „barátkozni” is a helyi lakossággal, például részt vettek különféle mezőgazdasági munkákban, de ez a kísérlet a dokumentumok szerint nem hozott átütő sikert. Mind a szlovák, mind a magyar lakosság inkább ellenséges, elutasító volt a magyar katonákkal szemben. Mindenütt ellenséges feliratok „köszöntötték” őket, még ha idővel ezek csökkentek is. Nem igazolódik tehát a források alapján a legenda, mely szerint a magyar hadsereget örömmel fogadták volna a csehszlovákiai magyar kisebbség körében.

Összegezve, a dokumentumkötet – nem hadtörténész szemmel is – sok érdekességet tartalmaz arra vonatkozóan, hogy milyen szerepe volt a magyar hadosztálynak Csehszlovákia megszállásában. Sok kérdés megválaszolásra kerül, amelyeket a későbbiekben nem lehet figyelmen kívül hagyni a témával foglalkozó történészeknek. A dokumentumok megerősítik azt a nézetet, hogy a megszállást sem a magyar politika, sem a magyar katonai vezetés nem kívánta, s ha már belekényszerült, akkor igyekeztek azt minél kisebb veszteséggel megúszni. Ahogy a bevezetőben megfogalmazódik, az alakulatok „szakmai szempontból” jól hajtották végre a feladatokat, de nem győztes hadműveletekből tértek haza.

Mitrovits Miklós

A HADTÖRTÉNETI INTÉZET ÉS MÚZEUM KÖNYVTÁRA

DOMBRÁDY LÓRÁND

SZOMBATHELYI FERENC
VEZÉREZREDES

